

12. S-ar cere ca în concluzii să fie trasate perspectivele populației ruse starovere și ale graiurilor lor în medii străine, alogene, după multe secole de existență izolată de locurile de baștină.

Observațiile noastre nu scad valoarea indiscutabilă a studiului lingvistic, efectuat cu mare competență de către acad. prof. dr. doc. Victor Vasenco.

RUBIN UDLER
membru corespondent al Academiei de Științe
din Republica Moldova
Chișinău

„Plurilinguismo”. *Contatti di lingue e culture. Studi in memoria di Eugenio Coseriu*. A cura di VINCENZO ORIOLES, Udine, 2003, 435 p.

„Odisea”. *Revista de estudios ingleses. Numero extraordinario. Eugenio Coseriu in memoriam*, JESÚS GERARDO MARTÍNEZ DEL CASTILLO (ed.), Universidad de Almeria, 2003, 189 p.

În 2003, la un an de la trecerea în neființă a lingvistului de la Tübingen, au apărut primele două volume *In memoriam Eugenio Coseriu*: este vorba de un număr special al revistei „Plurilinguismo”. *Contatti di lingue e culture*, editată de Universitatea din Udine, Italia, și de numărul extraordinar al anuarului „Odisea”. *Revista de estudios ingleses*, publicat de Universitatea din Almeria, Spania.

*

Primul omagiu, *Studi in memoria di Eugenio Coseriu*, coordonat de profesorul Vincenzo Orioles, întrunește contribuții ale unor lingviști din mai multe țări: Italia, Spania, Austria, Slovenia și România. În *Premessa*, V. Orioles menționează că în septembrie 2002, când s-a aflat despre plecarea lui E. Coșeriu dintre cei vii, colaboratorii Centrului de Plurilinguism au comemorat trista veste, împreună cu comunitatea științifică internațională, printr-o ședință de doliu, la care s-a adăugat însă și durerea lor personală de a nu fi reușit să pregătească la timp toate formalitățile pentru numirea lui E. Coșeriu în calitate de colaborator științific onorific al centrului. Mult apreciată de E. Coșeriu, această titlatură ar fi putut însemna confirmarea oficială a unei colaborări fructuoase, pe care lingvistul de la Tübingen o promisese Centrului în calitate de membru al Comitetului științific al acestuia. Între 1994 și 1996, ca membru al acestui comitet, E. Coșeriu a imprimat colaborării o notă particulară, specifică inconfundabilei sale personalități: el nu se limita la rolul de girant al Centrului, ci își asuma funcția de impulsioneare în desfășurarea oricărui proiect de cercetare. De aceea, pentru activitatea Centrului de Plurilinguism al Universității din Udine, E. Coșeriu a constituit un adevărat model uman și științific. Între timp, afirmă V. Orioles, „mesajul științific al lui E. Coșeriu a avut un mare ecou în lingvistica internațională”: „Chiar acolo unde nu a făcut școală în sensul academic al termenului, savantul a impus o direcție și un anumit nivel al travaliului științific, ceea ce demonstrează o viziune europeană a lingvisticii, aflată sub primatul istoriei și departe de orice abstractizări geometrice. Figură polarizantă care se ridică deasupra oricărei apartenențe etnice, E. Coșeriu a fost luat ca punct de referință de către mulți cercetători de diferite origini și naționalități. Prin urmare, nu e întâmplător faptul că volumul pe care îl prezentăm adună la un loc contribuțiile

unor lingviști italieni, români, spanioli, austrieci, sloveni, fiecare dintre aceștia recunoscându-se chiar și într-un singur fragment al teoriei Maestrului. Cu toții depun mărturie despre însemnătatea lingvisticii integrale” (p. 8).

Deși contribuțiile au fost dispuse în ordinea alfabetică a numelor autorilor, le prezentăm în continuare în funcție de țara de origine a fiecărui participant. Cum e și firesc, lingvistica italiană este cel mai bine reprezentată, atât ca număr de colaboratori, cât și ca amploare a tematicii abordate. Astfel, Maria Patrizia Bologna, în „*Au delà de l'arbitraire du signe: iconicità e metafora nell'architettura della lingua*”, oferă o reflecție proprie asupra proceselor metaforice din limbă, deoarece „a reflecta asupra metaforei înseamnă a ne raporta implicit la gândirea lui E. Coseriu, înseamnă a ne interoga cu privire la *creația metaforică în limbaj*, conform definiției pe care savantul o dădea deja în unul din primele sale studii”. Aceasta înseamnă, totodată, a ne situa între caracterul arbitrar al semnului și iconicitate, între convenționalitatea și universalitatea limbii, înseamnă a ține cont de o teorie a limbajului care se situează dincolo de „arbitraritatea semnului”, dincolo de limitele acestui principiu, ale cărui antecedente presaussuriene le-a descoperit chiar Coșeriu însuși. Situându-ne „dincolo de structuralism”, constatăm că dimensiunea sistematică a limbii se conjugă cu cea pragmatică, iar competența lingvistică cuprinde atât „achiziția” culturală, cât și creativitatea individuală. Or, aceste aspecte se regăsesc în metaforă, fapt ce o situează în continuitatea arbitrarității, dar și a motivației, a variabilității culturale și a convenției iconice (p. 25).

Giancarlo Bolognesi, în *Eugenio Coseriu e il „Sodalizio Glottologico Milanese”*. *Il noviziato scientifico*, evocă un moment important din perioada italiană a lui E. Coșeriu – activitatea sa în cadrul Societății de Lingvistică din Milano. Autorul, fiind și el discipol al lui V. Pisani, l-a cunoscut pe Coșeriu în 1946, primele lor întâlniri având loc la Institutul de Lingvistică al Universității din Milano și în casa lui Vittorio Pisani, unde acesta obișnuia să-și invite elevii, apoi la ședințele Societății de Lingvistică, creată în 1947. După absolvirea studiilor la Universitatea din Roma, unde își luase și doctoratul în filologie, Coșeriu venise la Milano ca profesor de română la universitate și colaborator la enciclopedia Hoepli, în paralel înscriindu-se și la Facultatea de Filosofie. Pentru a-și câștiga existența, se angajase ca jurnalist la cotidianul „Corriere Lombardo”, înființat imediat după război, la care mai colaborau doi lingviști prestigioși: Ed. Sogno și G. Bonfante. Cotidianul, de orientare conservatoare, a fost inovator în ce privește limba italiană, propulsând un stil dezinvolt, foarte apropiat de limba vorbită, dar și cu multe neologisme. G. Bolognesi consideră că ar fi interesant să se vadă în ce măsură și E. Coșeriu, prin articolele sale, a contribuit la formarea acestui nou tip de limbaj publicistic: „Textele lui Coseriu, în special cele adunate ulterior în volumul *La stagione delle piogge. Racconti e scherzi*, dincolo de valoarea lor literară intrinsecă, demonstrează o stăpânire ireproșabilă a limbii italiene, mai ales a celei contemporane, și folosirea cu o mare îndemânare a posibilităților ei expresive” (p. 44).

Autorul mărturisește că E. Coșeriu participa activ la ședințele cercului. Deja la prima ședință, după inaugurare, prezintă comunicarea *Despre etimologia cuvântului sârbo-croat bugarștina*, cântec epic în versuri lungi, în care contesta ipotezele propuse anterior. În ședința din 28 februarie, Coșeriu va vorbi despre „*Fonemul implicit în română*”, iar la 11 decembrie 1948 despre *Limba lui Ion Barbu (cu unele considerații referitoare la limbile învățate)*, în care demonstrează că limbajul acestui poet relevă unele caracteristici funcționale ale sistemului limbii române, „în felul acesta explicând anumite probleme de lingvistică generală” (p. 46). În cea de-a patra comunicare (26 martie 1949) trata tema *Limbă și regim în România*, ideea principală fiind că revoluția politică în România a adus cu sine multiple mutații lingvistice, comparabile cu o revoluție lingvistică. A cincea comunicare (7 mai 1949) – *Lingvistică și marxism* –, care a anticipat cu un an intervenția lui Stalin în lingvistică, puncta trăsăturile specifice lingvisticii sovietice, oferind, în același timp, o analiză penetrantă a lingvisticii de la acea vreme.

După plecarea sa din Italia, Coșeriu a continuat să colaboreze cu Societatea de Lingvistică din Milano, care îl invita de fiecare dată când organiza vreo manifestare științifică. La ultimul congres, organizat cu ocazia celei de-a 50 aniversări a Societății (8 – 10 octombrie 1998), lui Coșeriu i s-a încredințat să prezinte conferința *Lingvistica europeană după F. de Saussure*: „A fost una din ultimele sale prezențe pe scena lingvisticii mondiale, deoarece după aceea starea sănătății i s-a agravat rapid, motiv pentru care nu a mai avut timpul necesar să trimită textul comunicării pentru publicare,

text ce ar fi putut reprezenta testamentul său științific, adică testamentul unui eminent savant care a avut o atitudine proprie față de principalele probleme ale lingvisticii contemporane” (p. 49).

În *Aspetti del metalinguaggio di Eugenio Coseriu: fortuna e recepimento nel panorama linguistico italiano*, Raffaella Bombi și Vincenzo Orioles se referă la impactul pe care l-a avut sistemul conceptual al lingvisticii integrale în Italia, în special în dicționarele de lingvistică: *Dizionario di linguistica*, Cardona (Roma, 1988), *Dizionario di linguistica e di filologia, metrica, retorica*, Beccaria (Torino, 1994), *Breve dizionario di linguistica*, Casadei (Roma, 2001) ș. a. Autorii precizează că modelul clasic curent al varietății lingvistice, în practica științifică europeană, i se datorează lui E. Coșeriu, care, în cadrul concepției sale despre limbaj, a elaborat o taxonomie formată dintr-un număr elevat de concepte ce își păstrează în continuare valoarea euristică, alcătuind, totodată, un microsistem bine structurat și coerent. Este vorba nu doar de parametrii esențiali ai varietății – diatopie/sintopie; diastratie/sinstratie; diafazie/sinfazie –, ci și de distincții precum limbă istorică/limbă funcțională, arhitectura/structura limbii etc. În general, referințe la concepția și terminologia coșeriană se găsesc nu doar în dicționarele de lingvistică, ci și în cele explicative, cum ar fi *Grande Dizionario Italiano dell'uso* al lui T. De Mauro (Torino, 1999), care glosează termenii diatopic/diatopie, diastratic/diastratie, diafasic/diafazie ș. a. Concluzia lui R. Bombi și V. Orioles este că, deși conceptele care au avut cea mai mare rezonanță sunt cele referitoare la dimensiunile varietății, ele devenind indispensabile pentru orice cercetător, în lingvistica italiană se cunosc toate distincțiile metodologice stabilite de E. Coșeriu.

Asumându-și conceptul coșerian de normă, Emilia Calaresu (*Le „violazioni” della norma. Percorsi aperti dalle riflessioni teoriche di Eugenio Coseriu*) îl aplică la fapte ale limbii italiene contemporane, în special la tipul de varietate numit scripturalitate/oralitate. Remarcând două perspective asupra noiei lingvistice – norma din perspectiva unui nivel de limbă (sau a unor sub-sisteme, cum ar fi nivelurile fonologic, morfologic, sintactic etc.) și norma din perspectiva varietății unei limbi –, autoarea demonstrează că, deși Coșeriu a acordat mai multă atenție primei accepții, la el se află indicații interesante și pentru cel de-al doilea tip de normă. În continuare, se interoghează cu privire la „violarea” noiei, distingând între „violări” involuntare și/sau inconștiente și „violări” voluntare și/sau conștiente. În opinia autoarei, conceptul de normă ar trebui utilizat nu doar pentru diverse tipuri de varietate ale limbii, ci și pentru diverse tipuri (genuri) de discurs, deoarece „analiza limbii și a uzului lingvistic nu poate face abstracție de conceptul de normă, fiind tocmai meritul lui E. Coșeriu de a fi utilizat pentru prima dată acest concept” (p. 71).

Teresa Ferro – *Eugen Coseriu e la complessa vicenda di un testo romeno del secondo Settecento* – zăbovește asupra preocupărilor lui Coșeriu referitoare la cunoașterea limbii române în Occident, și anume la episodul Fr. Griselini. Celebrul cărturar italian Fr. Griselini (1717–1787), care a avut o concepție proprie, extrem de interesantă, asupra originii limbilor romanice și a trăsăturilor moștenite din latina vulgară, a locuit câțiva ani în Banat, ceea ce explică, în parte, interesul său pentru română și frecvențele sale referiri la limba română. Or, E. Coșeriu, în volumul *Limba română în fața Occidentului* (Cluj, 1994), publicată mai întâi în germană, prezintă pe larg concepția lui Griselini, dedicându-i un întreg capitol. Între timp, Teresa Ferro a descoperit un alt text al lui Griselini, care completează informațiile lui E. Coșeriu.

Fabiana Fusco (*E. Coseriu e l'interferenza negativa: spunti per una riflessione*) exploatează conceptul de interferență lingvistică pe care E. Coșeriu l-a teoretizat în studiul său *Sprachliche Interferenz bei Hochgebildeten* (1977). Pornind de la bine cunoscuta distincție între normă și sistem, Coșeriu propunea o tipologie a efectelor pe care le are contactul interlingvistic, distingând șase tipuri de realizări, care merg de la deformarea maximă a modelului – abaterea la nivelul sistemului lingvistic – până la abateri nesemnificative la nivelul noiei lingvistice. Printre aceste fenomene se remarcă și realizarea negativă, ca o formă de interferență lipsită de reflecții sistematice, care îi determină pe vorbitori să evite anumite posibilități ale codului lor nativ.

Celestina Milani (*Lingua di emigrati italiani in ambiente anglofono: il caso del Nordamerica*) scrie despre particularitățile lingvistice ale emigranților italieni în mediul anglofon, mai precis ia în discuție cazul Americii de Nord. Prezentând o tipologie interesantă a interferențelor italiano-engleze și italiano-franceze, autoarea concluzionează că interferența lexicală constituie fenomenul cel mai palpabil al contactului interlingvistic.

Addolorata Landi, în *Sul modello interpretativo coseriano. „Explication de texte”*, opinează că modelul propus de Coșeriu poate fi aplicat la texte ce aparțin celor mai diverse tradiții culturale și literare. Aceasta deoarece, în cadrul lingvisticii integrale, textul este interpretat ca „act individual și concret de vorbire”. Pe de altă parte, „relevanța acordată de Coșeriu acestui nivel de structurare a limbajului face din această lingvistică o adevărată hermeneutică a sensului, care se configurează ca un tip special de conținut semantic”.

Contribuția lui Moreno Morani – *Sensum de sensu, verbum e verbo. Riflessioni su teoria e storia della traduzione in margine a uno scritto di Eugenio Coseriu* – ține de teoria traducerii în lumina lingvisticii integrale. După cum se știe, Coșeriu s-a ocupat de această problematică în mai multe studii, însă de o deosebită relevanță, grație caracterului sintetic și al organicității sale, este intervenția pe care a avut-o la *Nobel Symposium*, în 1976. Cu această ocazie, E. Coșeriu, în stilul său penetrant și foarte documentat, a abordat mai multe aspecte ce țin de tema traducerii. Plecând de la acest studiu, autorul prezintă câteva reflecții cu privire la problematica traducerii literare, precizând că teoria traducerii poate fi considerată ca o secțiune a lingvisticii textului.

Luciano Giannelli – *Lessematica e etnolingvistica* – se raportează la studiile de semantică și lexicologie ale lui Coșeriu, deoarece acest aspect reprezintă „una dintre contribuțiile cele mai substanțiale ale lui Coșeriu în domeniul lingvisticii limbilor”: „Teoria semantică elaborată de Coșeriu, numită și lexematică, se înscrie printre cele mai originale și mai interesante teorii din cadrul structuralismului de orientare pragheză” (p. 156). Federico Vicario – *Tra caldo e freddo. Sui gradi di un'antonimia* – reia o temă de semantică, mult discutată în epoca structuralismului, dar și în lexicologia tradițională, anume gradele relației de antonimie, pe baza adjectivelor pentru temperatură din limba italiană. Umberto Rapallo, în *Il dilemma della diacronia e i ritmi del tempo storico*, abordează concepția dinamică a limbii, asumându-și perspectiva coșeriană asupra limbajului ca activitate culturală a omului. Utilizând conceptul de limbă istorică din integralism – ca ansamblu de subsisteme marcate social, geografic și situațional –, Carlo Consani (*Commutazione e mescolanza di codice in testi greci della Sicilia tardo-antica e protobizantina*) scrie despre importanța măturii grecești din Sicilia, care datează din Antichitatea târzie până la începutul perioadei bizantine.

Roberto Gusmani, în *Graziadio Isaia Ascoli: impegno civile e questione linguistica nell'Italia unita*, evocă această mare personalitate a lingvisticii italiene.

Alberto Zamboni – *Contatto, trasmissione, evoluzione: il latino come creolo?* – examinează mecanismul evoluției lingvistice de la un sistem la altul, pe baza trecerii de la latină la limbile romanice, referindu-se la „creolizarea” limbii latine și la anumite fenomene de contact interlingvistic, valorificând cu succes concepte precum substrat, adstrat și parastrat.

Textul lui Daniele Maggi – *Solecismi metrici e costanza ritmica: versi ipometri e ipermetri in due poemetti in camerinese di Quinto de Martella (1912–1984)* – ține de poetică, mai exact de relațiile dintre metrică și rimă.

Marco Mancini, în *Latina antiquissima II: ancora sull'epigrafe del Garigliano*, reia discuția cu privire la celebrul epigraf al lui Garigliano, iar Giovanna Massariello Merzagora – *Repertorio linguistico, regionalità e traduzione* – compară romanul *La chiave stella* de Primo Levi cu traducerea franceză (*Clé à molette*), stabilind paralelisme interesante, dar și anumite discrepanțe între original și versiunea franceză.

Dintre lingviștii spanioli participanți la acest volum omagial, îi menționăm pe B. García Hernández, R. Gonzalez Perez, J. García Sánchez și José Polo. Astfel, Benjamin García Hernández, în *La semantica de Eugenio Coseriu: significación y designación*, remarcă specificul lexematicii, prezentând-o în contextul semanticii europene. Autorul constată că ceea ce distinge semantica lui Coșeriu – începând cu *Pour une sémantique diachronique structurale*, primul său studiu din 1964, pe care îl consideră drept „manifest programatic al semanticii structurale” – este distincția riguroasă între semnificație și desemnare. Or, se știe că în semantica istorică apărută odată cu Bréal, precum și în cea anterioară, semnificația se identifica cu referința obiectivă. Această confuzie s-a perpetuat în teoriile semantice moderne, cum ar fi cea generativă, cea funcțională și cea cognitivă, astfel încât „doar E. Coșeriu a fost în stare să depășească semantica tradițională instituită de Bréal” (p. 121). Dat fiind că semnificatul are o situație „intermediară” – este parte componentă a semnului lingvistic –, riscul

principal al teoriilor semantice rămâne în continuare faptul de a se centra mai ales asupra desemnării și aproape deloc asupra semnificatului în sine. Iar printre lingviști este un fapt comun ca ei să fie întâi de toate gramaticieni, în consecință, să nu facă legătura între diferențele de semnificat și diferențele de formă expresivă. De fapt, încă în Antichitate se obișnuia acest lucru, devenind cu timpul un loc comun al celor mai multe curente din semantica modernă. De aceea este meritul incontestabil al lui E. Coșeriu faptul că a proclamat autonomia semnificației ca relație internă de semnificare.

Tot de domeniul semanticii ține și textul lui Rosario González Pérez – *Variaciones en el análisis estructural del léxico: límites y aplicabilidad*. Autoarea crede că întemeierea lexematicii are loc, de fapt, cu mult înainte de publicarea studiului *Pour une sémantique diachronique structurale*, și anume în 1958, la cel de-al VIII-lea Congres Internațional de Lingvistică de la Oslo, unde E. Coșeriu, luând parte activă la discuțiile pe marginea comunicării prezentate de L. Hjelmslev, a prezentat o serie de obiecții referitoare la posibilitatea unui ipotetic – la acea vreme – studiu structural al lexicului. Plecând de la acele sugestii, lingvistul de la Tübingen a continuat să mediteze la posibilitatea unui studiu structural al lexicului, astfel încât, la începutul anilor '60, asistăm la o schimbare radicală de perspectivă, pe care o va propune Coșeriu însuși și alți semanticieni.

Jairo Javier García Sánchez, în *Tomo y me voy. Entre el influjo bíblico y la gramaticalización obvia*, analizează această sintagmă, mult discutată de lingviști, care se întâlnește aproape în toate limbile europene, dar mai ales în cele romanice și balcanice. Trecând în revistă soluțiile propuse de diverși cercetători, autorul consideră că propunerea lui E. Coșeriu este cea mai plauzibilă: centrul de difuzare al construcției *tomo y me voy* nu ar fi greaca modernă, ci *koine*, de unde a trecut la latina vulgară, răspândindu-se apoi în limbile romanice meridionale: italiana meridională, româna, spaniola și portugheza, în care a pătruns un mare număr de grecisme.

José Polo, în *En torno a la obra de Eugenio Coseriu. Cabos sueltos retrospectivos (1979–2002)*, care de mai mulți ani publică sub acest generic materiale inedite din arhiva Coșeriu în „Estudios de Lingüística” (Universitatea din Alicante) și în „Analecta Malacitana” (Universitatea din Malaga), propune fixarea unui corpus din recenziile la studiile coșeriene publicate de-a lungul timpului pe toate meridianele lumii. Necesitatea de a crea o bibliografie completă a ecourilor la opera lui Coșeriu s-ar justifica, după părerea sa, prin faptul că aceasta ar pregăti terenul pentru editarea operelor complete ale lui Eugeniu Coșeriu în spaniolă, germană, română și alte limbi. Pe de altă parte, se impune crearea unui dicționar al lingvisticii integrale și a unui manual de sinteză al teoriei lui E. Coșeriu și al școlii sale. De altfel, profesorii Alfredo Matus și Magdalena Vivamonte de Avalos, din Chile, coordonează proiectul *Las ideas teórico-lingüísticas de Eugenio Coseriu (introducción y textos)*. Or, acest exemplu ar trebui urmat și de alți lingviști care se ocupă de teoria lingvisticii integrale, deoarece „întreaga operă a lui Coșeriu se orchestrează pe o impecabilă coerență epistemologică și metodologică”: „Eugeniu Coșeriu, mare poliglot și cunoscător profund al limbilor clasice, având pe deasupra și o formație filosofică și estetică extraordinară, este cel mai mare lingvist nu doar din a doua jumătate a sec. XX, ci din tot sec. XX; mai mult, el este cel mai mare lingvist din toate timpurile” (p. 365).

Lingvistica românească a fost reprezentată de Ileana Oancea, Marius Sala și subsemnata. În *Un uomo universale: Eugenio Coseriu*, Ileana Oancea explică *universalitatea* lui Coșeriu, întrucât „a reconstitui în mod adecvat personalitatea extraordinară a lui E. Coșeriu, care a trecut prin experiențe dure și complexe, care a trăit printre oameni diferiți și în diferite părți ale lumii, care a suferit și trauma separării de mediul său de origine, înseamnă a ne referi la figura sa de *om universal*”. Or, ceea ce a făcut din Coșeriu unul dintre cei mai mari intelectuali ai vremii noastre a fost tocmai faptul că – așa cum sublinia într-un interviu publicat în „Revista de istorie și teorie literară” (1984) – în anii săi de formare italiană a acumulat nu atât un bagaj de cunoștințe, cât mai curând „o anumită atitudine față de probleme, a învățat respectul pentru știință și idei”. Dacă relația lui Coșeriu cu România până în 1989 era problematică – dat fiind că, așa cum afirma M. Eliade, comunismul a însemnat, în fond, un al doilea abandon al Daciei de către români sau, vorbind metaforic, separarea României de lumea latină căreia îi aparținea –, după această dată ea s-a îmbunătățit considerabil. În ce privește destinul operei lui E. Coșeriu în România, Ileana Oancea este foarte optimistă, deoarece, pe lângă traducerile care se fac la Cluj, București și Chișinău, din 1998 activează și un Centru de Studii Integraliste, afiliat Catedrei de Lingvistică Generală și Semiotică a Universității „Babeș-Bolyai”, condus de

prof. Mircea Borcilă: „Universitatea din Cluj depune eforturi serioase pentru a dezvolta tezele lingvistice ale lui E. Coșeriu, cu intenția de a forma o școală lingvistică”.

Marius Sala, în *Ricordo di Eugenio Coseriu*, evocă modul în care l-a cunoscut pe E. Coșeriu – prin intermediul studiului *La geografia lingvistică*, pe care Al. Rosetti îl adusese, în 1957, de la Congresul Internațional de Lingvistică de la Oslo, unde îl întâlnise pe E. Coșeriu. Cei trei mari lingviști români care participaseră la congres – Al. Rosetti, I. Iordan și Al. Graur – se întorseseră entuziasmați de acel tânăr de numai 36 de ani, care, după reproducerea afirmațiilor lui Iordan, „e mare, știe multe lucruri și le știe bine”. Autorul l-a întâlnit pentru prima dată pe Coșeriu în 1965, la cursurile de vară de la Grenoble, unde a avut ocazia să-l admire recitând versuri din I. Barbu și proză din M. Sadoveanu. S-au revăzut apoi în 1968, la Congresul de Lingvistică Romanică desfășurat la București, și în 1971, când lui E. Coșeriu i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din București. După 1989, relațiile lui E. Coșeriu cu lingviștii din România s-au intensificat vădit, deși interesul său pentru tot ce se scria și se publica în țară a fost mereu constant. În final, M. Sala mărturisește: „Deși nu am dezvoltat ideile Maestrului așa cum a făcut-o colegul meu Andrei Avram într-un articol dedicat conceptului de normă în fonologie sau cum au făcut-o alți doi colegi – Mircea Borcilă și Nicolae Saramandu – care au difuzat ideile sale în mediul românesc, totuși am aplicat principiile lui Coșeriu în cercetările mele dedicate spaniolei americane și, mai ales, în studiile care au ca temă româna printre limbile romanice” (p. 396).

Subsemnata abordează tema *La théorie d'Eugenio Coseriu et la linguistique soviétique*, mai precis impactul pe care l-au avut anumite aspecte ale lingvisticii integrale în fosta URSS. Impregnată decenii de-a rândul de ideologia marxistă și concepută ca o alternativă la știința limbajului de peste hotare, lingvistica sovietică revine la normalitate odată cu recuperarea valorilor lingvisticii occidentale. În acest context, traducerea unor studii din E. Coșeriu, în special a capodoperei sale *Sincronie, diacronie și istorie* încă în 1963, asumarea distincției *sistem/normă/vorbire*, preluarea unor concepte din lexică, a tezelor sale despre limbaj și poezie etc. le-a permis lingviștilor sovietici să recupereze realizările lingvisticii „de peste hotare”, să se sincronizeze cu știința occidentală și să depășească astfel criza în care se aflau la vremea respectivă.

Michele Metzeltin de la Universitatea din Viena, în *Il romeno tra le lingue romanze: uno studio di tipologia dinamica*, se referă la specificul limbii române în contextul limbilor romanice. În viziunea sa, componenta nelatină a lexicului limbii române generează un fel de „opacitate” romanică, dar, în același timp, îi conferă și o particularitate distinctă. Mitja Skubic, de la Universitatea din Ljubljana, în *Otro dia – a doua zi*, reia în discuție această sintagmă, deoarece, „pentru a aduce un omagiu memoriei lui Eugeniu Coșeriu, remarcabil lingvist român și pasionat studios al limbii spaniole, nu am putut alege decât o temă care să cuprindă atât româna, limba maternă a lingvistului, cât și spaniola, limbă a cărei esență a studiat-o și în care și-a scris majoritatea studiilor”.

Apărut în condiții grafice excelente, volumul publicat de profesorul Vincenzo Orioles se deosebește de celelalte omagii aduse lui Eugeniu Coșeriu în străinătate prin numărul mare al participanților și, în consecință, prin tematica extrem de vastă pe care o abordează, fiind totodată cel mai substanțial (453 de pagini) omagiu apărut până în prezent.

*

Cel de-al doilea omagiu, *Eugenio Coseriu in memoriam*, apărut grație strădaniei lui Jesús G. Martínez del Castillo de la Universitatea din Almería, conține texte ale unor discipoli coșerieni, profesori de lingvistică la cele mai prestigioase universități din Spania și Germania. În cuvântul introductiv, Jesús G. Martínez del Castillo subliniază că omagiul reprezintă un început în valorificarea postumă a operei coșeriene: „Chiar dacă în prezent se știe că cea mai mare parte a operei lui E. Coșeriu abia urmează să fie publicată și valorificată, deoarece se află în manuscris, putem afirma cu certitudine că contribuția coșeriană în domeniul studierii limbajului și al limbilor particulare este una fundamentală, orientând disciplina noastră spre noi orizonturi conceptuale” (p. 7). În acest sens, volumul pretinde a fi o verigă de legătură în difuzarea internațională a operei și gândirii lui E. Coșeriu.

Primul text din volum – «*Laudatio*» al Profesor Eugenio Coseriu con motivo de su nombramiento como «*Doctor Honoris Causa*», In Memoriam, de la Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, el día 27 de Junio de 2003 – este, de fapt, prezentarea pe care profesorul Maximiano Trapero a făcut-o la ceremonia postumă de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa lui E. Coșeriu de către această prestigioasă universitate. Autorul menționează că, dacă pentru unii exegeți E. Coșeriu a fost „lingvistul cel mai important din a doua jumătate a sec. al XX-lea”, pentru alții, „unul din cei mai mari lingviști din toate timpurile” sau chiar „unul din marii umaniști ai tuturor timpurilor”, pentru el, E. Coșeriu este „cel mai mare *arhitect* pe care l-a avut lingvistica modernă, deoarece în teoria sa orice problemă lingvistică, oricât de marginală, își găsește locul exact în care se situează și din care poate fi înțeleasă și explicată în mod cuprinzător” (p. 11). E. Coșeriu nu s-a limitat la studierea unei „parcele” înguste a lingvisticii, adică a unei discipline particulare, ci a cuprins toate aspectele limbilor și ale limbajului, integrându-le într-o concepție unitară și coerentă. Grație amplitudinii și coerenței sale interioare, această concepție a contribuit enorm la dezvoltarea disciplinei noastre, mai mult chiar: „Coșeriu a redat lingvisticii statutul său primordial de știință a culturii”. Nu întâmplător, opera lui Coșeriu se bucură de o recunoaștere universală, iar cărțile sale sunt traduse în principalele limbi de cultură din lume. M. Trapero consideră că formația lui E. Coșeriu și vastele sale cunoștințe l-au făcut să fie universal: „Român prin naștere, italian prin formație, german prin reședința sa, romanist de o viață, dar hispanic sufletește, pentru că anume într-o țară hispanică, în Uruguay, au apărut primele sale opere fundamentale, acolo a formulat *in nuce* teoria lingvisticii integrale. De aceea, propunerea de a-l numi *Doctor Honoris Causa* al Universității din Las Palmas, susținută cu ardoare de cele trei centre ale universității – Facultatea de Filologie, Facultatea de Traducători și Interpreți și Facultatea de Pedagogie – s-a încununat cu succes” (p. 12).

Discursul de răspuns la *Laudatio*, care ar fi trebuit să fie pronunțat de E. Coșeriu, a fost substituit printr-o amintire emoționantă – *Semblanza de MI PADRE Eugenio Coseriu. Recuerdos con ocasión de la atribución del grado de «Doctor Honoris Causa», in memoriam, por la Universidad de las Palmas de Gran Canaria* – pronunțată de Eugenia Coseriu de Lettner, doctor în științe fizice, colaboratoare științifică a Universității din Viena, fiica mai mare a savantului, care a mulțumit prestigioasei universități din Las Palmas pentru titlul acordat ilustrului ei tată, cât și pentru ocazia care i-a fost oferită de a-l reprezenta, în numele celorlalți frați, la această ceremonie. Dna Coseriu de Lettner evocă figura tatălui și a savantului, scoțând în evidență profunda conștiință istorică a lui Coșeriu, ideea sa că individul este produs și actor al istoriei. Iată cum e descris E. Coșeriu: „Personalitate complexă și aparent contradictorie: stoic și epicurian, rațional și sentimental, auster și pasional, distant și afectuos. Preeminența uneia sau alteia din aceste trăsături ale personalității sale își are originea în cunoașterea profundă a istoriei și a ideilor autorilor clasici, adică a cosmoviziunii care a dat naștere raționalismului, științei, filosofiei și conștiinței istorice, a ideii că individul este produs și actor al istoriei și că trecutul este o condiție pentru viitor, perpetuându-se grație acțiunii prezente a ființei umane orientate spre acest scop...” (p. 23).

În *La «paradoja de la experiencia y la teoría científica»: Eugenio Coseriu y Josef Simon*, Ana Agud (Universitatea din Salamanca) stabilește o conexiune interesantă între concepțiile celor doi maeștri ai Domniei Sale: Coșeriu ca lingvist și Simon ca filosof, amintindu-și totodată de anii de doctorat la Coșeriu, de exigențele și metodele sale de lucru. „E. Coșeriu descria limbajul așa cum îl întâlnea în propria sa competență și o făcea prin categorii adecvate obiectiv percepției sale complexe a fenomenelor... În metodologia descrierii lingvistice a adus cele mai lucide precizări, mai ales cu privire la relația dintre limbajul analizat și limbajul din perspectiva celui care îl analizează, adică limbajul lingvisticii. Formația și cultura sa filosofică îi permiteau să abordeze aceste lucruri dintr-o perspectivă mult mai amplă și mai critică decât oricare alt lingvist” (p. 36). Teoria lui E. Coșeriu, având implicații multiple și pentru filosofia limbajului, este, fără îndoială, cea care se potrivește cel mai bine cu filosofia critică a lui J. Simon, iar îmbinarea lor constituie o sarcină a viitorului.

Jörn Albrecht (Universitatea din Heidelberg, Germania), în *El paradigma incompleto de E. Coseriu: tarea pendiente para la tercera generación*, distinge trei generații de discipoli coșerieni și semnaleză sarcinile stringente ale acestora. Cu alte cuvinte, se referă la „testamentul nescris” al Profesorului, adică la ceea ce au de făcut discipolii săi pentru a duce mai departe lingvistica integrală.

Cum se știe, o serie de teme au fost tratate deja de către reprezentanții ai diverselor generații. Însă autorul se referă, în primul rând, la manuscrite, la ceea ce a rămas nepublicat din Coșeriu. Cunoaștem cu toții reticența sa, inexplicabilă, în a-și publica opera. De aceea, dacă opera tipărită a lui Eugeniu Coșeriu e mai mult decât impresionantă, nu-i exclus ca cele peste 1 000 de manuscrite inedite să le depășească cu mult pe cele publicate deja.

Fiind discipol al lui E. Coșeriu din prima generație și editor a două volume coșeriene, J. Albrecht are o perspectivă foarte largă asupra unor proiecte de investigație trasate de Coșeriu. Aceste proiecte-obiective sunt prezentate în concordanță cu cele trei planuri ale limbajului din lingvistica integrală. Astfel, cât privește palierul universal al limbajului, sarcina urmașilor, care poate fi realizată numai printr-un demers comun, este de a dezvolta lingvistica vorbirii: „Cred că discipolii lui Coșeriu din a doua generație ar trebui să le propună elevilor lor – sub formă de lucrări de licență sau teze de doctorat – teme referitoare la acest aspect” (p. 43).

Referitor la planul istoric al limbajului, se impune o gramatică metalingvistică sau o gramatică a tehnicii de a vorbi despre limbaj, care e transmisibilă istoric. Între timp, s-au realizat numeroase contribuții pe această temă, însă în interiorul „paradigmei incomplete” a lui Coșeriu este vorba de o abordare lingvistică a metalimbajului. Prin urmare, acest aspect – a investiga diferențele și asemănările în „metalimbajul limbii” și în acela al discursului care cuprinde mai multe limbi – ar fi un obiectiv important și promițător pentru discipolii din a treia generație (p. 44). Un alt aspect ar fi stilistica neidiomatică, generală și istorică. Stilistica tradițională, instituită de Leo Spitzer, a fost deja studiată în cadrul „paradigmei” lui Coșeriu de către discipola sa Heidi Aschenberg, în *Idealistische Philologie und Textanalyse. Zur Stilistik Leo Spitzers*. În viziunea lui Coșeriu, însă, stilistica ar trebui să fie amplificată și transformată într-o stilistică ce ar transcende idiomaticele, în sensul de a nu fi legată de o anumită limbă.

Fundamentarea unei adevărate lingvistice contrastive, cu scopul de a elabora gramatici și dicționare pentru traducere, ar reprezenta obiectivul următor. Deși în anii '60 – '70 ai secolului trecut gramatica contrastivă a constituit unul dintre domeniile privilegiate de cercetare, ea a fost „aservită” didacticii limbilor străine. Această formă de gramatică comparativă se baza pe o idee simplă: intensitatea folosită în transmiterea anumitor structuri ale limbii care se învață depinde în mare măsură de limba maternă a persoanei care o studiază. Or, gramaticile pentru traducere și, până la un anumit punct, dicționarele pentru traducere, pe care le reclama Coșeriu, au în principiu un alt scop decât gramaticile obișnuite contrastive și dicționarele bilingve. Într-o gramatică pentru traducere este vorba de a elabora anumite reguli de proiecție, obiectiv cu un anumit rol în lexicologia bilingvă. Unitățile sau configurațiile („taxemele”) limbii de plecare trebuie examinate sistematic, cu scopul de a stabili configurațiile care îi corespund în limba-țintă. Coșeriu constata, pe bună dreptate, că gramaticile pentru traducere prezintă proiecte de dicționare întru totul realizabile și că nu conțin nicio dificultate care să nu poată fi depășită în sens teoretic. „Compilarea” practică a unor astfel de dicționare prezintă o sarcină extraordinar de dificilă și ambițioasă. „Iar discipolii din a doua generație ar trebui să se ocupe de acest aspect” (p. 49).

În *Teoría de la gramática. La concepción de Eugenio Coseriu*, Heidi Aschenberg (Universitatea din Heidelberg) pledează pentru cunoașterea și valorificarea concepției gramaticale a lui Coșeriu, deoarece gramatica reprezintă o temă centrală în lingvistica integrală. Or, „contribuțiile lui E. Coșeriu în domeniul teoriei gramaticale, spre deosebire de studiile sale de semantică structurală, de exemplu, nu au avut impactul pe care îl merită” (p. 55). Preocuparea constantă a lui Coșeriu de a elabora o teorie gramaticală coerentă reiese din numeroasele sale studii dedicate teoriei gramaticale, precum și din cercetările dedicate unor probleme particulare referitoare mai ales la limbile romanice. În continuare, H. Aschenberg precizează că termenul „gramatică”, după Coșeriu, are două accepții fundamentale: în primul rând, înseamnă „tehnică a vorbirii”, adică competența gramaticală a vorbitorului „corespunzătoare limbii” pe care acesta o actualizează în comunicarea cu alți indivizi. Coșeriu denumesc această gramatică „obiectivă”, întrucât constituie obiectul analizei lingvistice. A doua accepție se referă la „descrierea sau investigarea” competenței gramaticale, altfel spus, este gramatica văzută ca „metalimbaj”. Distanța între gramatica generală și gramatica unei limbi concrete se situează la nivelul celei de-a doua accepții, dat fiind că delimitează diferitele perspective

pe care le poate adopta lingvistul în descrierea gramaticală. Dacă gramatica generală este o disciplină teoretică, având scopul de a defini conceptele necesare pentru analiza empirică, potențial aplicabile fiecărei limbi, gramatica unei limbi concrete, în schimb, are de a face cu o anumită limbă sau, în cazul gramaticii contrastive, cu două limbi. Pe de altă parte, gramatica unei limbi particulare, cum se știe, poate lua forme diferite: poate fi sincronică sau diacronică, poate fi normativă, destinată unor finalități didactice, sau poate fi descriptivă, științifică, prezentând tehnicile gramaticale ca pe niște categorii lingvistice.

Rosario Gonzalez Pérez (Universitatea Autonomă din Madrid) – *Saber hablar vs. saber interpretar: sobre el concepto de congruencia en E. Coseriu* – încearcă o abordare a teoriei discursului din perspectiva lingvisticii vorbirii. Prezentând sumar trihotomia planurilor din lingvistica integrală, autoarea afirmă că în avalanșa de studii dedicate teoriei discursului și lingvisticii textului, unde uneori transpare confuzia, viziunea integralistă a limbajului propusă de Coșeriu ar putea clarifica lucrurile: „Intenția lui Coșeriu de a construi o teorie care să țină cont de activitatea de a vorbi în general și de faptul cum se articulează aceasta pe diferite planuri constituie nucleul care susține gândirea gramaticală coșeriană” (p. 70). Cât privește conceptul de „congruență” introdus de Coșeriu, care „dă indicații asupra faptului că există procedee pentru a crea texte, în aparență incongruente, și procedee pentru a anula aceste incongruențe”, el este extrem de relevant. „Conceptul de incongruență al lui Coșeriu integrează puncte de vedere care, în mod normal, erau considerate separat și deschide o nouă perspectivă, mult mai cuprinzătoare și cu o putere explicativă mult mai mare în studiul textelor” (p. 84).

În *Unidad del significado, designado y lingüística integral*, Johannes Kabatek (Universitatea din Tübingen) pornește de la ideea că, în timp ce lingvistica modernă abandonează tot mai mult abordarea strict „lingvistică” a fenomenelor, în timp ce limitele dintre semantică și pragmatică par de fiecare dată tot mai lipsite de importanță, iar unii se întreabă dacă există sistemul lingvistic, dacă există structuri, în timp ce alții afirmă că semnificatul ca unitate discretă nu există, E. Coșeriu a insistat mereu asupra „principiului funcționalității” și asupra semnificatului unitar al unităților lingvistice. Coșeriu a demonstrat că, în ciuda variației discursului și a existenței unor serii de variante ale unei unități în norma limbii, la nivelul abstract al sistemului lingvistic există un semnificat unitar, care este fundamental pentru diferitele accepții din normă și pentru crearea altora (p. 87). În acest context, J. Kabatek discută problema relației dintre semnificat, desemnare și cunoașterea locului pe care acestea îl ocupă în ansamblu, ceea ce presupune și conștiința tradiției lingvistice. Pe de altă parte, o lingvistică integrală nu poate fi considerată drept privilegiu al unei anumite școli (dacă ar fi așa, nu ar avea șanse de supraviețuire). „Chiar și așa, nu cunosc niciun alt edificiu teoretic capabil să integreze mai bine toate aspectele limbajului și diferitele teorii particulare existente... Dacă în ultimii ani se remarcă diferite contribuții la lingvistica vorbirii, la lingvistica normei sau la semantica lucrurilor, în domeniul lingvisticii textului sau în cadrul lingvisticii cognitive, printre altele, în cadrul investigației metaforelor, metonimiei sau a gramaticalizării, sarcina lingvisticii integrale constă în receptarea critică a tuturor acestor contribuții, în poziționarea și integrarea lor” (p. 98).

Marcos Martínez (Universitatea Complutense din Madrid) – *Definiciones del concepto campo en semántica: antes y después de la lexemática de E. Coseriu* – trece în revistă accepțiile date

câmpului lexical în diferite școli de semantică, luând ca punct de reper contribuția lingvisticii integrale în acest domeniu. Autorul oferă un repertoriu foarte amplu, grupând definițiile în câteva grupe: a) definiții ale *câmpului*, precursora teoriei lui J. Trier; b) definiții ale semanticii tradiționale; c) definiții ale direcției numite *Sprachinhaltsforschung*; d) definiții ale semanticii structurale; e) alte definiții în afara școlilor studiate sau specifice dicționarelor de lingvistică. Sub denumirea de semantică analitico-funcțională, sunt diferențiate două școli „înrudite” cu Lexematica (cea a lui B. Pottier și cea a lui J. Lyons) și trei școli propriu-zis lingvistice: cea întemeiată de E. Coșeriu și discipolii săi și altele două dezvoltate pe baza acesteia: cea a lui Gr. Salvador și cea a lui B. Garcia-Hernández din Spania (p. 111). Tocmai pornind de la domeniul lexematicii, lingviștii japonezi au fost primii care au folosit sintagma „Școala de la Tübingen”, cu referință la școala semantică înființată de E. Coșeriu. Afirmând că „lexematica rămâne în continuare cea mai bună semantică posibilă” (p. 113), autorul conchide: „E. Coșeriu, pe de altă parte, este cel care a schițat cea mai completă tipologie a câmpurilor din cadrul semanticii structurale, distingând circa șaisprezece tipuri” (p. 114).

În *La teoría del hablar, una teoría del conocimiento*, Jesus Martínez del Castillo (Universitatea din Almería) argumentează ideea că cea mai relevantă și mai complexă teorie elaborată de Coșeriu este teoria vorbirii, deoarece aceasta le cuprinde și le structurează pe toate celelalte. Teoria despre schimbarea lingvistică sau despre mutabilitatea limbilor, teoria despre studiul structural al semnificatului sau lexematica, lingvistica discursului sau lingvistica textului sau alte teorii propuse de Coșeriu, cum ar fi clasematica sau studiul trăsăturilor ce structurează clasele lexicale superioare câmpului, sau studiul relațiilor lingvisticii cu cunoașterea lucrurilor, nu sunt altceva decât aspecte parțiale ale vorbirii. Teoria vorbirii reprezintă răspunsul la problema fundamentală, iar în termenii lui Ortega y Gasset, radicală a ființei umane. Este teoria ființei care se interoghează pe sine însăși, care se întreabă ce înseamnă să fii om, ce sunt lucrurile și care sunt relațiile pe care ființa umană le stabilește cu lucrurile care o înconjoară (p. 131). Autorul interpretează concepția lui E. Coșeriu ca pe un răspuns la rostul ființării în această lume, o lume pe care vorbitorii o creează în cadrul fiecărei comunități lingvistice. Din această perspectivă, teoria vorbirii este o teorie a cunoașterii. Or, o teorie a cunoașterii care să justifice cunoașterea însăși, să justifice modul în care omul ajunge să stabilească subiectul cunoscut și obiectul cunoscut și realitatea acestora își află expresia în semnificat, adică în ceea ce Coșeriu definește drept „conținut de conștiință”. „Coșeriu își propune să studieze limbajul, însă teoria sa reprezintă în sine o teorie despre om și despre ființarea omului în lume. Este o teorie a cunoașterii implicite, adică o filosofie, deoarece Coșeriu se interesează de tot ceea ce semnifică limbajul și răspunde la această întrebare de pe poziții filosofice” (p. 132).

Reinhard Meisterfeld (Universitatea din Tübingen) – *El principio de la tradición. Eugenio Coseriu y la historiografía lingüística* – afirmă că ceea ce impresionează la Coșeriu este coerența sistematică cu care mai întâi și-a formulat, apoi și-a dezvoltat teoria sa. Nu e cazul să recurgem la exemple și nume concrete, însă în domeniul nostru aceasta reprezintă o raritate. E. Coșeriu nu doar că a „revoluționat” mai multe domenii ale lingvisticii, ci le-a inclus pe toate într-o concepție unitară, coerentă asupra limbajului. De aceea exegeții i-au numit concepția drept lingvistică integrală, în sensul că integrează toate aspectele limbajului. Cum se știe, Eugeniu Coșeriu, pe parcursul a mai mult de jumătate de secol de activitate științifică, niciodată nu s-a văzut obligat să retracteze sau să substituie vreuna dintre afirmațiile sale substanțiale. Or, această coerență se explică prin cele cinci principii care l-au călăuzit de-a lungul activității sale științifice și care au fost formulate pentru prima dată în discursul rostit la Academia din Heidelberg. Acestea sunt: principiul realismului sau al obiectivității științifice, cel puțin ca normă ideală; principiul umanismului sau al cunoașterii originare, adică „cunoașterea pe care o are ființa umană cu privire la sine însăși și la propriile activități libere”, ceea ce reprezintă fundamentul științelor culturii; principiul tradiției, justificat prin această cunoaștere a vorbitorului; principiul antidogmatismului, care „se referă la pluralitatea și varietatea concepțiilor și orientărilor existente în lingvistică (și în alte științe ale culturii) și recomandă ca fiecare din ele să fie apreciată din punctul de vedere al coerenței sale interne”; principiul binelui public sau al responsabilității sociale (p. 156). În viziunea lui R. Meisterfeld, anume principiul tradiției este cel care explică unitatea și coerența internă a operei lui Coșeriu. Conform acestui principiu, norma deontică a oricărei investigații reclamă ca orice cercetător să respecte cunoașterea deja existentă, cunoașterea la

care s-a ajuns prin generațiile anterioare de cercetători. Eugeniu Coșeriu a definit în mod constant imperativul de a ne sprijini pe toată cunoașterea referitoare la limbaj pe care umanitatea, de-a lungul secolelor, a reușit să o intuiască și să o formuleze. Mai mult, servindu-se de o hermeneutică empatică, el a încercat să identifice inclusiv conținuturile virtuale ale ideilor din trecut, punctând dezvoltările lor posibile și „fecunditatea” lor viitoare. Însă aspectul etic al principiului tradiției nu se limitează la „a reclama justiție” pentru gânditorii din trecut. Dimpotrivă, ea constă în egală măsură în întreprinderile lingvisticii actuale care, fără perspectivă istorică, ar fi supusă uitării iminente. Principiul tradiției ține deci de epistemologia științelor culturii. O astfel de stare de lucruri se datorează caracteristicilor obiectelor culturale care sunt produse istorice ale activității libere și creatoare a omului (p. 156).

Olga Mori (Universitatea din Münster), în *Contribución de los principios coșerianos a los estudios contrastivos*, se referă la valoarea epistemologică și metodologică a teoriei contrastive a lui E. Coșeriu. Într-adevăr, întreaga sa teorie se bazează pe observarea funcționării unităților unei limbi în diferite planuri de structurare lingvistică și în compararea acestora cu altele din alte limbi. Dar, pentru a realiza studii contrastive urmând teoria structural-funcțională a lui Coșeriu, este necesar, în primul rând, a cunoaște fundamentele acesteia. Comparația, după Coșeriu, permite să constatăm atât analogiile, cât și diferențele organizării lingvistice pentru a obține date importante. Prin intermediul acesteia se verifică coerența între diferitele funcții pe care o limbă trebuie să le exprime și principiile fiecărei limbi, relațiile între faptele care, considerate izolat, par să nu aibă sens. Alt obiectiv ar fi compararea limbilor ca sisteme de posibilități ale activității lingvistice, ca tehnici ale creativității libere a ființei umane, drept pentru care Coșeriu, fără a uita vreodată conceptul de *energeia* al lui Humboldt, propune să se constate ce se poate crea de acord cu fiecare sistem al limbilor luate în considerare (p. 168). În plus, în viziunea lui Coșeriu, studiile contrastive trebuie să țină cont de nivelurile de structurare lingvistică ale limbilor comparate: tip, sistem, normă. Prin urmare, lingvistica contrastivă trebuie să se ocupe de aceste niveluri; gramatica confrontativă de asemenea, însă pentru ea nivelul cel mai relevant îl constituie sistemul – studiul funcțiilor unei anumite limbi – și norma. În plus, Coșeriu se întreabă cât trebuie lăsat pe seama contextului și a situației, deoarece, pentru a putea crea într-o limbă și a o înțelege, e necesar să cunoaștem sistemul acesteia, însă pentru a o vorbi ca nativii, trebuie să cunoaștem una sau mai multe norme (p. 172). În final, O. Mori conchide că ideile lui Coșeriu din acest domeniu ar putea servi ca bază pentru studiile contrastive actuale.

Volumul se încheie cu o traducere în limba spaniolă a studiului lui E. Coșeriu, *Les procédés sémantiques dans la formation des mots*, realizată de Elena Llamas Pombo. Este vorba de conferința pe care Coșeriu a ținut-o la 21 mai 1981 la Universitatea din Geneva, inaugurând seria de *Conférences Charles Bally*, pe care această universitate le organizează anual în memoria celebrului lingvist elvețian.

În final, nu ne rămâne decât să-l felicităm pe prof. Jesús G. Martínez del Castillo, editorul acestui volum, pentru faptul că a reușit să adune la un loc contribuții ale celor mai remarcabili discipoli coșerieni. Cred că motivația sa este extrem de sugestivă: „Prin acest volum publicat în memoria lui Eugeniu Coșeriu, revista «Odisea» vrea să-l omagieze pe lingvistul care a avut cel mai mare impact în lingvistica din a doua jumătate a sec. al XX-lea, lingvistul ale cărui teorii constituie baza gândirii multor profesori tăcuți, dar care au găsit la Coșeriu răspunsuri la multe din frământările lor intelectuale” (p. 10).

EUGENIA BOJOGA
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31